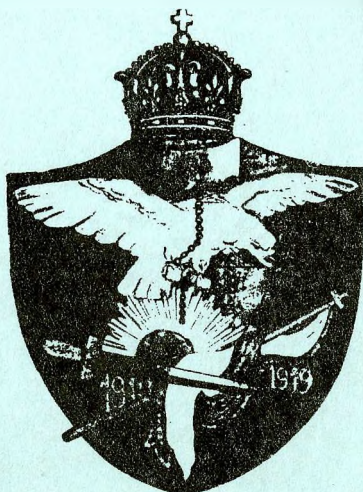

Władysław Graf

OSTRZESZÓW
POMNIK
POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH

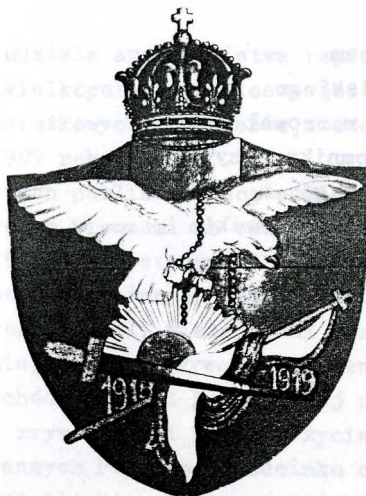
OKŁADKA

Plakietka gipsowa
znajdująca się w Muzeum
Początków Państwa Polskiego
w Gnieźnie, na której wzorował
się autor projektu pomnika przy
projektowaniu tego samego
sygnetu na pomniku ostrzeszowskim

WYDAWCA

OSTRZESZOWSKIE CENTRUM KULTURY
w Ostrzeszowie

Władysław Graf

OSTRZESZÓW

POMNIK
POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH

OKŁADKA

Plakieta gipsowa
znajdująca się w Muzeum
Początków Państwa Polskiego
w Gnieźnie, na której wzorował
się autor projektu pomnika przy
projektowaniu tego samego
sygnetu na pomniku ostrzeszowskim

WYDAWCA

OSTRZESZOWSKIE CENTRUM KULTURY
w Ostrzeszowie

WSTĘP

O udziale społeczeństwa regionu ostrzeszowskiego w Powstaniu Wielkopolskim napisano już wiele. Wydano szereg publikacji książkowych i w prasie, szczególnie z okazji 70 rocznicy w 1989 roku.

Z tych publikacji dowiedzieliśmy się, że podczas walk zbrojnych z Niemcami na odcinku ostrzeszowskim od 6 stycznia 1919 r. do 21 stycznia 1920 r. powstańcy stoczyli 140 bitew, potyczek i innych starć, w których przeciwstawili się akcji wroga. Zdobyli wiele broni oraz sprzętu wojskowego, lecz najważniejsze to, że wywalczyli ziemię ostrzeszowską dla Polski, na zachód od rzeki Prosnę. Swoją powstańczą oraz patriotyczną zryw okupili krwią i życiem. Dokładnej liczby zabitych i rannych Polaków na odcinku ostrzeszowskim nie można było ustalić. Nie wiadomo też dokładnie, ilu powstańców pochodzących z powiatu ostrzeszowskiego zginęło lub zostało rannych na całym froncie powstania wielkopolskiego.

W hołdzie poległym powstańcom społeczeństwo Ostrzeszowa postawiło pomnik, którego w szczegółach w niniejszym zeszycie opiszę, a tym samym przybliżę społeczeństwu Ostrzeszowa i regionu jego symbolikę i znaczące miejsce wśród pomników walk ostrzeszowskich patriotów.

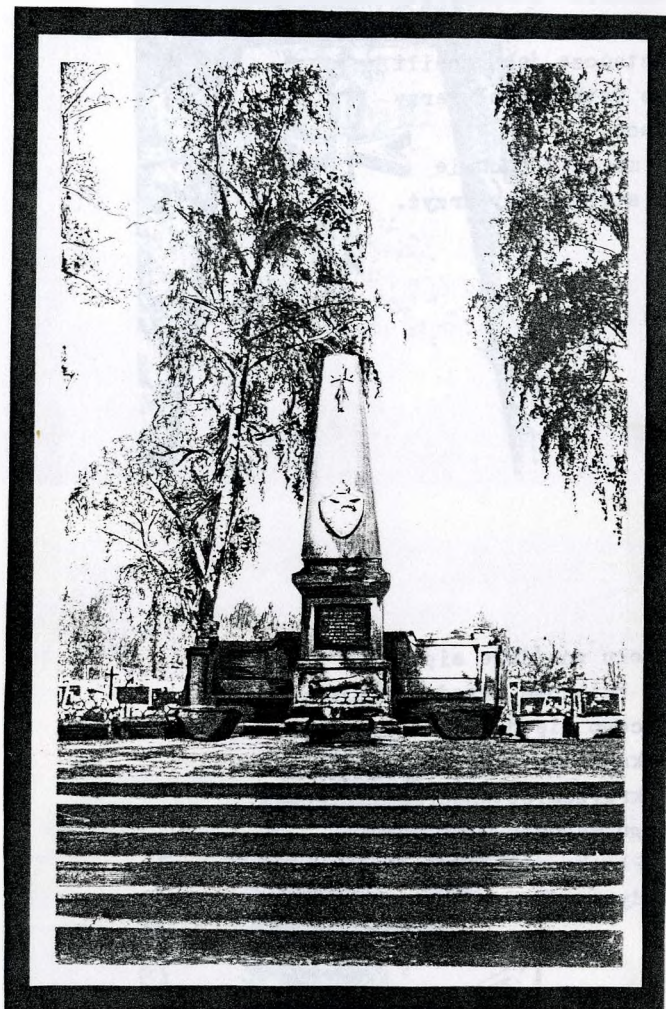
Autor

W hołdzie poległym powstańcom społeczeństwo Ostrzeszowa postawiło pomnik na katolickim cmentarzu. Odsłonięcie i poświęcenie pomnika nastąpiło dnia 7 czerwca 1925 roku. Aktu odsłonięcia dokonał gen. broni Józef Haller. Inicjatywę budowy pomnika dało Towarzystwo Gimnastyczne SOKÓŁ, które zajmowało się utrzymaniem jego do wybuchu drugiej wojny światowej. Obecnie pieczę nad pomnikiem sprawują harcerze Szczepu przy Liceum Ogólnokształcącym oraz Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej w Ostrzeszowie.

Pomnik zaliczany jest do najpiękniejszych pomników cmentarnych w grupie miejsc pamięci narodowej w Wielkopolsce. Usytuowanie, jego bryła architektoniczna i symbolika zrywu powstańczego wyrażona na pomniku przypomina fakt, że ponad wiekowa germanizacja nie przyniosła Pruskom pozytywnych rezultatów. Kiedy nadażyła się sprzyjająca okazja i sytuacja polityczna, z bronią w rękę i narażeniem życia walczyli Polacy znów jak dawniej o odzyskanie swych ziem i wolność Ojczyzny.

Pomnik jest usytuowany w centralnym punkcie cmentarza. Do pomnika podniesionego około 80 cm od punktu zerowego gruntu, wchodzi się po sześciu szerokich betonowych stopniach. Głównym akcentem pomnika jest obelisk w kształcie ostrosłupa czworokątnego zwężonego górami, murowanego z cegły pokrytej tynkiem z drobnego lastryko.

Całość pomnika jest otoczona betonowym parkanem z podmurowania oraz słupkami łączonymi ażurowym płotkiem z metalowych prętów.

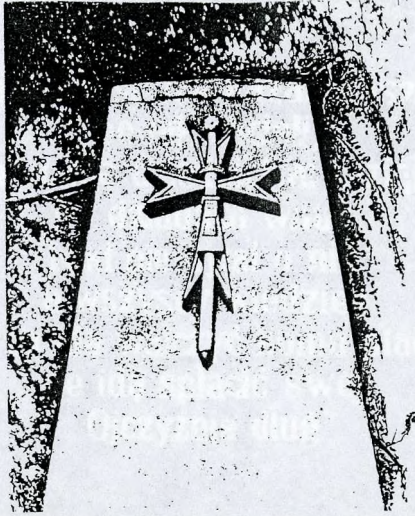

OGÓLNY WIDOK POMNIKA

Na frontowej płaszczyźnie
u góry obelisku, znajduje się
płaskorzeźba przedstawiająca
odznakę powstańczą jaką nosili
powstańcy na patkach kołnierzy
przy mundurach.

Przedstawia miecz w pochwie
nałożony na stylizowany krzyż.

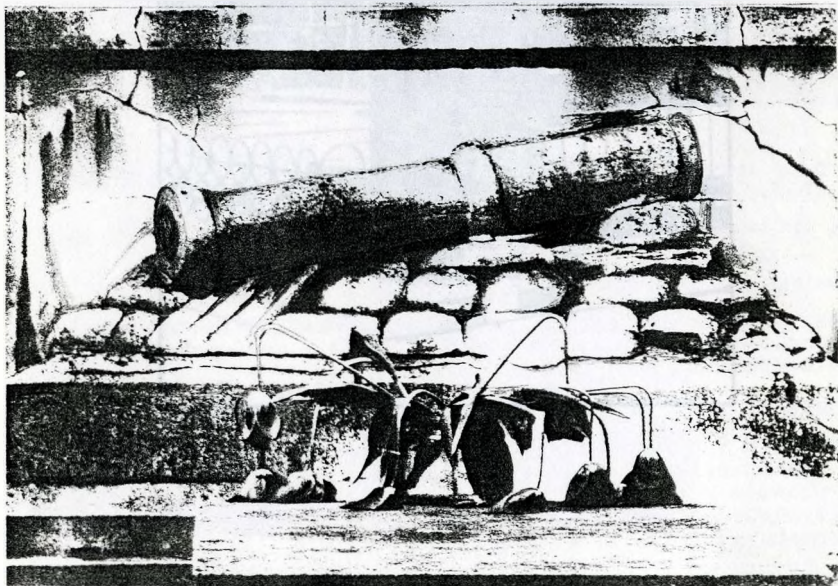
W środku cokołu znajduje się
płaskorzeźba betonowa, przedstawiająca
orła zrywającego się do lotu po zerwaniu
łańcuchów - kajdan, w kompozycji z koroną
królewską z krzyżem, sztendarem i mieczem.
Po bokach tego sygnetu dwie daty :
1918 i 1919. Płaskorzeźba w kształcie
tarczy heraldycznej.

Pod płaskorzeźbą orła na czarnej tablicy umieszczony napis patriotycznego wiersza. Według treści pracy zbiorowej pod redakcją p. Antoniego Czubińskiego, Wydawnictwa Federacji Towarzystw Kulturalnych Ziemi Kaliskiej w 1978 r. pt. "Udział społeczeństwa ziemi kaliskiej w Powstaniu Wielkopolskim" tekst wiersza jest zepożyczony od Władysława Syrokomli /właśc. Ludwika Kondratowicza 1823-1862/ poety i historyka.

U dołu obelisku cementowa płaskorzeźba przedstawiająca lufę armatnią leżącą na kamieniach zebranych z pól bitewnych powstańców, symbolizujące kule armatnie. Według starych rycin, przy lufie armatniej był szczególnie przedstawiający koło z lawety działa, które podczas odnawiania pomnika zostało usunięte.

„Nikt im iść nie kazał - poszli,
bo tak chcieli,
bo takie dziedzictwo wzięli
po dziadach wnuk.
Nikt nie pytał o nic,
a wszyscy wiedzieli
za co idą walczyć, komu płacić,
że idą spłacić swej
Ojczyźnie dług.”

Po obu bokach frontu całego pomnika
wkopane są dwa słupy graniczne, obalone
przez powstańców na granicy zaboru
rosyjskiego i pruskiego z rejonu
rzeki Proсны koło Grabowa, jako symbole
przedstawiające wywalczenie i przeniesienie
granicy polskiej, po przyłączeniu Ziemi
Ostrzeszowskiej w obszar państwa
polskiego, ziemi wywalczonej przez
powstańców południowego frontu
Powstania Wielkopolskiego i okupionej
krwią i życiem walczących na odcinku ostrzeszowskim.

Inicjatywę budowy pomnika dało Towarzystwo Gimnastyczne SOKÓŁ w Ostrzeszowie, które również zajmowało się jego konserwacją i utrzymaniem do wybuchu drugiej wojny światowej.

Budowie pomnika Powstańców Wielkopolskich w Ostrzeszowie patronowały dwa komitety :

KOMITET HONOROWY

w składzie :

- gen. broni Józef Haller
- dowódca południowego frontu Powstania Wielkopolskiego pułk. rez. Stanisław Thiel
- starosta powiatu ostrzeszowskiego Michał Siciński
- Jan Dirsa
- Józef Wężyk
- proboszcz parafii ostrzeszowskiej ks. radca Michał Perliński

KOMITET BUDOWY POMNIKA

w składzie :

- Władysław Wodniakowski
- Waclaw Dirsa
- Kazimierz Biczysko
- Stanisław Jurkiewicz
- Waclaw Górecki
- Paweł Korinth
- Franciszek Szkopek
- Bolesław Czechowski
- Piotr Cieplik
- Stanisław Łukasiewicz
- Stanisław Szóstak
-Kempa
-Sarnowski

oraz inne osoby, których nazwiska trudno odczytać w podpisach aktu erekcyjnego.

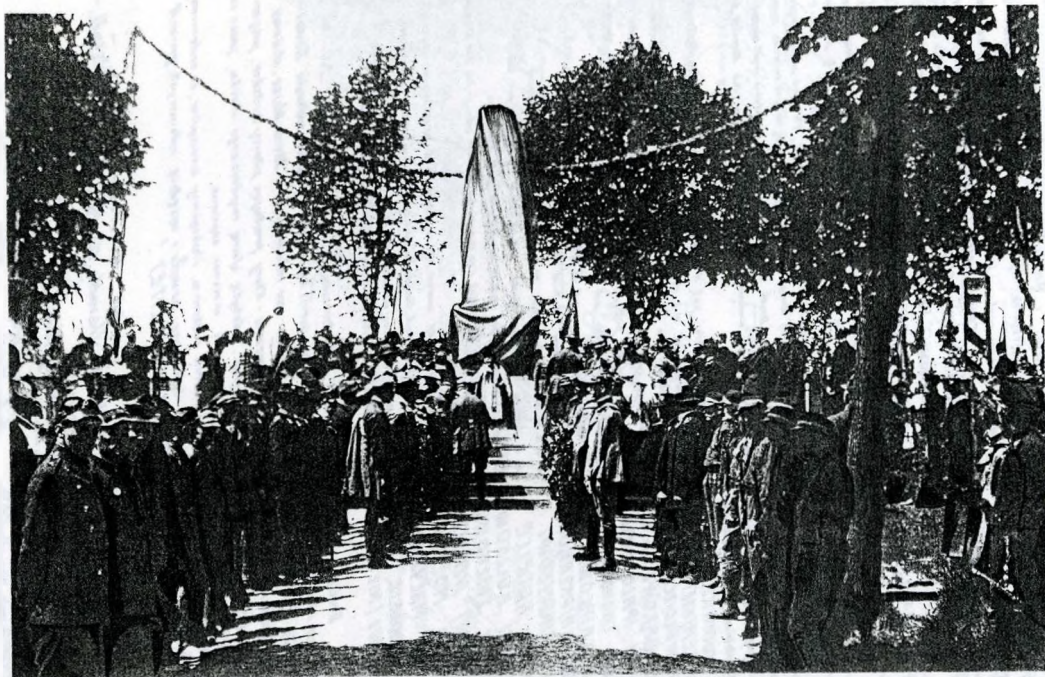
AUTOR PROJEKTU - trudno do ustalenia z powodu braku w tym zakresie informacji i źródeł dokumentacyjnych

WYKONAWCA BUDOWY POMNIKA

Pewnym ewenementem jest fakt, że budowę pomnika Powstańców Wielkopolskich zlecono niemieckiej firmie z Sycowa, której właścicielem był Niemiec Jan Lorenz.

ODSŁONIĘCIE I POŚWIĘCENIE POMNIKA

Odsłonięcie i poświęcenie pomnika nastąpiło dnia 7 czerwca 1925 r. Aktu odsłonięcia dokonał gen. broni Józef Haller. Pomnik poświęcił ks. proboszcz radca Michał Perliński, w asyście pułk. rez. Stanisława Thiela, powstańców żyjących, rodzin poległych oraz licznie zabranego społeczeństwa ostrzeszowskiego.

ODSŁONIĘCIE I POSWIĘCENIE POMNIKA
POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH NA CMENTARZU
KATOLICKIM W OSTRZESZOWIE DNIA 7 CZERWCA 1925 r.

Dokument erekcyjny - treść w maszynopisie

W I M I Ę T R Ó J C Y W S Z E C H M O G A C E J !

Działo się w Ostrzeszowie mieście powiatowem Województwa Poznańskiego, dnia 7-go czerwca 1925 r. w południe o godz. 12-tej na cmentarzu parafji ostrzeszowskiej - za panowania kościelnego Papieża PIUSA XI, za prymasa Polski i Arcybiskupa gnieźnieńsko-poznańskiego ks. kardynała Edmunda Dalbora, biskupa sufragana diecezji poznańskiej Stanisława Łukomskiego, a zwierzchnictwa parafjalnego ks. radcy Michała Perlińskiego, za rządów drugiego z rządu Prezydenta Rzplitej Polskiej Stanisława Wojciechowskiego, drugiego w odrodzonej Wielkopolsce Wojewody Adolfa Bnińskiego, starosty tutejszego powiatu Michała Sicińskiego, burmistrza miasta Ostrzeszowa Pawła Seydaka, w czasie kiedy na czele wojsk W-kpolskich, wżgl. D.O.K. Nr. VII stał gen. dyw. Sosnkowski Kazimierz.

W dniu dzisiejszym o godz. wyżej wymienionej został pomnik ten dla poległych powstańców z r. 1918/19 a spoczywających tu na tym cmentarzu, uroczystie wobec tłumnie zgromadzonego ludu przez gen. broni HALLERA odsłonięty, przez miejscowego proboszcza ks. radcę PERLIŃSKIEGO poświęcony.

Inicjatywę do budowy tego pomnika dało w końcu r. 1922 tutejsze tow. gimn. SOKOŁ, które na prośbę miejscowego obywatelstwa się ostatecznie w 1924 r. sprawą budowy pomnika zajęło i ze swej strony nadzór i opiekę nad pracą w tym kierunku powierzyło komitetowi obronemu w przeważającej części z członków Sokoła - dzięki staraniom tego komitetu szlachetna myśl uczczenia Poległych została urzeczywistniona stawiając pomnik ten na miejscu wiecznego spoczynku, spleca temsamem tak komitet i całe miejscowe obywatelstwo dług wdzięczności powstańcom :

- ś.p. JANOWI KOTOWICZOWI ur. 5.6.97. w Szklarce Myślniewskiej pol. d. 13. 1.19 w potyczce pod Szklarką Myślniewską
 ś.p. ADAMOWI ZEMSKIEMU ur. 30.11.95 w Ostrzeszowie pol. 8.2.19 w potyczce pod Dobrą
 ś.p. PIOTROWI WALOSZCZYKOWI ur. 22.1.90 w Laskach zm. w szp. w Ostrz. z ran odn. w pot. pod Korzeniem 19.2.19
 ś.p. IDZIEMU BĄKOWI ur. 23.8.99 w Siedlikowie zm. w szp. w Ostrz. z ran odn. w pot. pod Korzeniem 19.2.19
 ś.p. ANTONIEMU SPALONEMU ur. 2.6.91 w Marydołach pol. d. 19.2.19 w potyczce pod Korzeniem

- ś.p.ANTONIEMU CHOWANSKIEMU ur.1.5.90 w Myślniewie pol.d.19.2.19
w potyczce pod Korzeniem
- ś.p.LEONOWI ZAJĄCOWI ur.4.11.93 w Kotłowie pol.d.19.2.19 w potyczce
pod Korzeniem
- ś.p.TOMASZOWI KASPRZAKOWI ur.7.10.95 w Parzynowie pol.19.2.19 w
potyczce pod Korzeniem
- ś.p.LEONOWI KURPISZOWI ur.21.2.88 w Ostrzeszowie pol.23.6.19 w
potyczce pod Olszyną
- ś.p.LEONOWI KUDELCE ur.w Szarłaju na Górnym Śląsku pol.d.8.2.19 w
potyczce pod Dobrą
- ś.p.FRANCISZKOWI KUCZKOWSKIEMU ur.w Westfalji, pol.d.19.2.19 w
potyczce pod Korzeniem
- ś.p.WACŁAWOWI ZIÓŁKOWSKIEMU ur.Hamborn /Westfalja/zm.d.14.2.1919
wskutek ran odn.w potyczce pod Domaninem
- ś.p.FRANCISZKOWI NAPIERAŁE /szczegółów brak/
- ś.p.WOJCIECHOWI MOŻDŻANOWSKIEMU ur.30.3.97 zm.w szp.w Wągrowcu 4.7.19
od ran odn.w potyczce pod Ksynią
- ś.p.WACŁAWOWI MAŁYSZCE ur.29.8.99 ran.d.4.7.20 pod Różanami na
Litwie zm.w szpitalu w Wolsztynie
- ś.p.JANOWI BRODZIE z Korzenia zm.d.24.2.19 wskutek ran od.d.19.2.19
w pot.pod Korzeniem
- ś.p.KAZIMIERZOWI I/NIEZNANEGO NAZWISKA/ pol.d.19.2.19 w potyczce pod
Korzeniem

Drodzy spoczywający tu bohaterowie !

Jako wierne i kochające dzieci stanęliście na zew surm bojowych w obronie wolności Ziemi - Matki, drogiej Ojczyzny naszej, składając w ofierze swe młode życie ! Krew Wasza, złożona na ołtarzu Ojczyzny, upodobła się Wszechmocnemu - który prostując plany ludzkie, przywrócił nam utęsknioną Wolność i Niepodległość, zdobytą ofiarą najdroższego skarbu, przez co cześć i pamięć o Was zostanie w sercach naszych wiecznie zapisana.

Wobec Waszych mogił, zawsze drogich sercu naszemu, ślubujemy uroczyście, że bronąć będziemy zawsze i wszędzie rodzinnych gniazd naszej NAJJASNIEJSZEJ RZECZYPOSPOLITEJ !

/-/-/-/ podpisy członków Komitetu Honorowego /6 podpisów/

/-/-/-/ podpisy członków Komitetu Budowy Pomnika /19 podpisów w tym
9 nieczytelnych/

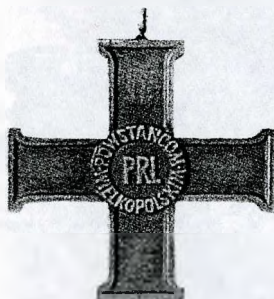
//-/-/-/ podpisy przedstawicielstwa sokolstwa i organizacji

J. Haller

Aktu odsłonięcia pomnika dokonał
Generał Brygady Józef Haller

WIELKOPOLSKI
KRZYŻ POWSTANCZY

ODWROTNA STRONA

Odznaczenie nadawane
matkom poległych
powstańców.

Krzyż z wieńcem laurowym
i godłem państwowym
odlany z brązu

napis :
MATKOM POLEGŁYCH
WIELKOPOLSKA

rozmiar 32 x 32 m/m

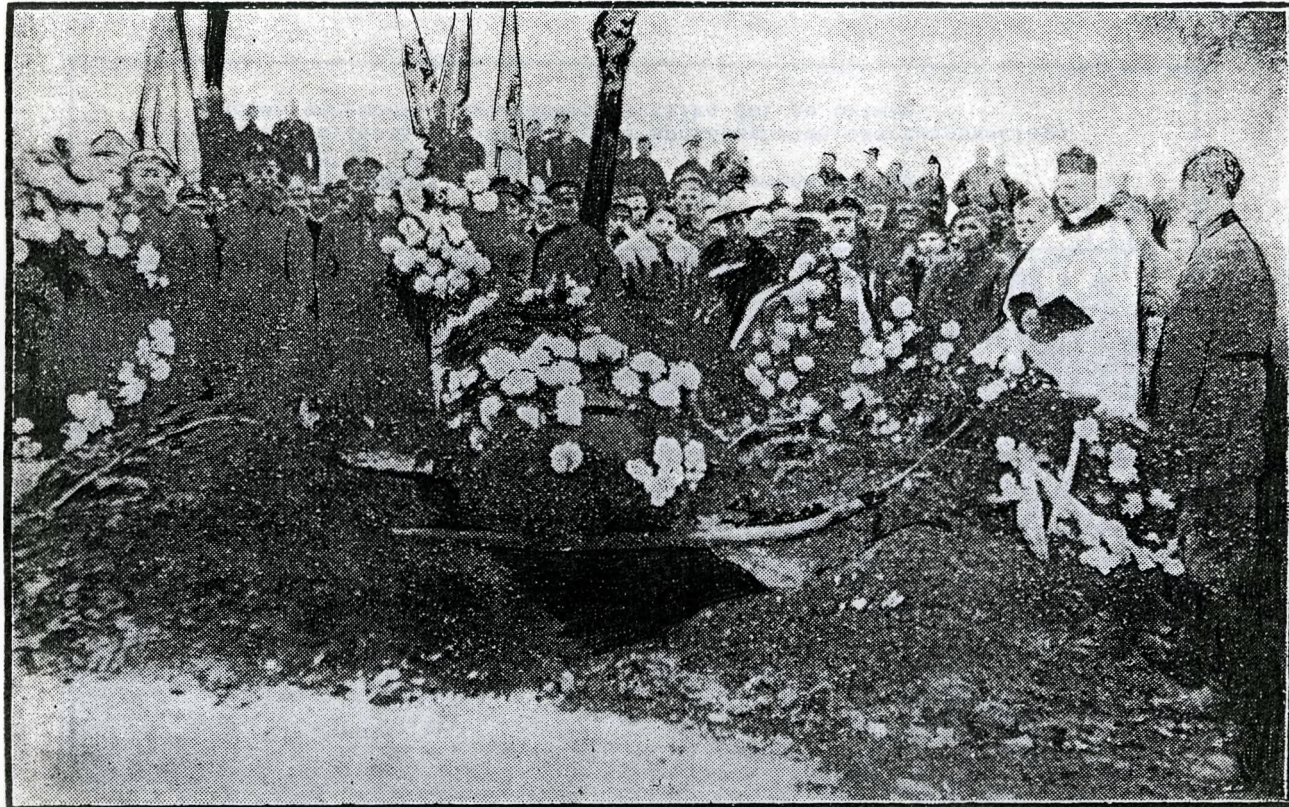
**ODZNACZENIA
POWSTANCZE**

JAN KOTOWICZ

Pierwszy poległy powstaniec ostrzeszowski
który zginął w Szklarce Myślniewskiej
13.01.1919 r. mając lat 20.

W Szklarce Myślniewskiej w miejscu Jego
śmierci, harcerze ostrzeszowscy postawili
obelisk, na którym umieszczono napis :
Powstańcowi Wielkopolskiemu Janowi Kotowiczowi
składa hołd ZHP

NAD MOGIŁĄ WACŁAWA ZIOŁKOWSKIEGO

podczas pogrzebu na cmentarzu ostrzeszowskim. Zmarł 14.02.1919 r.
na skutek odniesionych ran podczas napału przez przebranych
po cywilnemu żołnierzy "Grenzschutzu" w dniu 13.02.1919 r.
w Turzu koło Domenina

KONDUKT POGRZEBOWY 9-ciu poległych powstańców w bitwie pod Korzeniem dnia 19.02.1919 r.
Wielka manifestacja patriotyczna społeczeństwa ostrzeszowskiego podczas ceremonii pogrzebowych w kilka dni po bitwie

NAD BRATNIĄ MOGIŁĄ na cmentarzu ostrzeszowskim podczas pogrzebu 9-ciu powstańców, którzy zginęli w bitwie pod Korzeniem koło Domonina w dniu 19.02.1919 r..Pochowani w wspólnej mogile w miejscu, gdzie obecnie znajduje się pomnik powstańców wielkopolskich.

ZAMIAST POSŁOWIA

"Korzeń był przez wrogów zdobyty.....

W boju tym poległ jeden z nielicznych nieznanych
 żołnierzy frontu południowego, Górnoślązak imieniem
 lub nazwiskiem JAKUBEK, który w nocy z 18 na 19
 lutego 1919 r. przedarł się do nas przez linie
 niemieckie, by w kilka godzin później, ofiarą życia
 zadokumentować swą polskość.

Ty **Matko**, co tęsknem sercem czekasz powrotu swego
JAKUBKA !

Niechaj wiatr poniesie Ci słowa pociechy i wieść,
 że syn Twój spoczywa w mogile powstańców
 w Ostrzeszowie, s legł jak prawy rycerz
 w obronie ziemi ojczystej! "

Cytat z książki Z. Wieliczki, szefa sztabu VII Okręgu
 Wojskowego południowego Frontu Powstania
 Wielkopolskiego, pt. "Od Prosnyc do Rawicza"
 wydanej w 1931 roku.

ZRÓDŁA I MATERIAŁY

=====

Zróżdka drukowane :

- Zygmunt Wieliczka "Od Prozny po Rawicz" 1931
ze zbiorów Biblioteki im.St.Czernika w Ostrzeszowie
- Antoni Czubiński "Udział społeczeństwa ziemi kaliskiej
w Powstaniu Wielkopolskim" 1978
z bibl.Władysława Grafa
- Prace magisterska p.Waleriana Pawłaka
"Miejsca upamiętniające walki narodowo-wyzwoleńcze
w latach 1848-1920 na terenie byłego powiatu ostrzeszowskiego"
1987 z bibl.ZKRP i BWP Koło w Ostrzeszowie
- Akt erekcyjny - kserokopia z kopii oryginału archiwowana
w ZSZ Nr.1 w Ostrzeszowie

Fotografie :

- Jan Kotowicz
- Nad mogiłą Wacława Ziółkowskiego
- Kondukt pogrzebowy
- Nad bratnią mogiłą z książki "Od Prozny po
Rawicz" Zygmunta Wieliczki
- Fotografie pomnika - Władysław Graf
- Odsłonięcie pomnika
- gen.Józef Haller.....Muzeum Regionalne w Ostrzeszowie

Materiały :

- Odznaka "Matkom Poległych Wielkopolska"
ze zbiorów p.Edwarda Haladyna
- Flekieta gipsowa - Muzeum Początków Państwa Polskiego
w Gnieźnie

Wypowiedzi ustne :

- p.Jan Marek Cieplik

12

Z CYKLU: ZESZYTY OSTRZESZOWSKIE

1992